

*Проф. др Александар Ђирић,
Правни факултет, Ниш*

Глобализација као амбијентални услов спољнотрговинског пословања и приватизације привреде

Резиме

У раду су приказане основне карактеристике процеса глобализације у свету уочицаја на контролисани развој националних привреда и њених даљих могућих ефеката. У условима глобализације правна норма постаје израз политичке борбе за владајући положај на дуги рок у различитим областима животиних односа укључујући привреду, финансије, индустрију, социјалну сферу, војну област итд.

Истиче се да међузависности структуре у светској привреди, данас, све мање доуноси једностране одлуке националног карактера.

Полазећи од амбијенталних глобалних односа, у другом делу рада посвећена је пажња државним механизмима контроле приватизације у Србији и Црној Гори, као и правним аспектима страних инвестиција у њом процесу. Посебно се указује на висок ниво њихове заштите, с једне стране, као и на потребу озбиљнијег реалног сагледавања положаја и интереса приватизованих домаћих привредних субјеката, са друге стране.

Кључне речи: *глобализација; страна директна улагања; приватизација привреде; државни механизми контроле; положај приватизованих предузећа.*

1. Увод

У мноштву односа наших привредних организација са страним компанијама по основу уговора о страним инвестицијама, као и уговора о продаји домаћих предузећа страним правним и физичким лицима, све више постаје значајно питање не само заштите права страних инвеститора, већ и заштите положаја домаћих пословних субјеката и интереса привреде земље у целини. На том плану је од посебног значаја, како улога државе и њена законодавна делатност, тако и избалансираност пословноправне регулативе, као и процена целисходности и избор модела у конкретним уговорним односима са страним „стратешким“ партнерима.

Процес усаглашавања правног следбеништва и правне новације у привреди, у условима изнијансираних унутрашњих друштвених, привредних, социјалних, националних, културолошких и других промена, колико је неизбежан и нужан, истовремено је деликатан и сложен. Поред унутрашњих односа, посебно упечатљив израз карактеру тог процеса утискује и систем брзих, нових, често и корених стратешко-глобалних промена на најширем планетарном нивоу. Остајање по страни у односу на савремене трендове, или њихово успорено праћење, води у национално заостајање и испадање из итинерера кретања међународним путним правцима даљег привредног развоја. Дакле, поједине мале и привредно неразвијене државе, каква је наша, у постојећим условима, не могу директно утицати, а још мање мењати, значајне стратешке одлуке које имају глобални карактер. Њихов рационални приступ подразумева адаптивност и схватање суштине такозваног система контролисаног привредног развоја света и сопственог учешћа у њему, сходно могућностима и реалности животних односа у међународној заједници. Нужно је уложити максимум напора за изналажење економски најцелисходније позиције у заштити сопственог националног и заједничког међународног интереса, који уколико је правилно идентификован, повратно служи функцији националног привредног развоја. У том смислу је посебно значајно разумевање глобално-стратешке оријентације водећих снага у свету, или тзв. „клуба великих“, које на основама, макар и минимума заједничких ставова, дефинишу своје интересе, као и сопствене и путеве даљег развоја остатка света на нашој планети. Деликатност питања се огледа у изналажењу праве мере учешћа и подршке изградњи заједничких планетарних токова, уз истовремену спремност за брзо прилагођавање и нужну потребу за заштитом минимума сопствених егзистенцијалних националних интереса.

У циљу избора начина и мере учешћа у тим кретањима, несумњив је сазнајни интерес, потреба за сталним информисањем, свакодневним поређењима и, на тој подлози, израде одговарајућих анализа за потребне елементе националне стратегије. Ми ћемо у првом делу овог прилога анализирати поједине сегменте глобалне стратешке оријентације привредних токова у свету, док ће други део бити посвећен неким од конкретних питања положаја домаћих привредних организација у

пословним односима проистеклим из њихове приватизације улагањем страног капитала и страним инвестирањем по другим основима.

Национални формалноправни оквири режима пријема и заштите страних директних инвестиција (Direct Foreign Investment - FDI) морају одговарати одређеном нивоу достигнутог међународног стандарда, који респектује интересе самих улагача, затим државе извознице и коначно државе увознице капитала. Предмет међународне регулативе се, примарно, односи на област правне заштите, гаранција и осигурања инвестиција. У тој материји су од посебног значаја важеће међународне конвенције, које у највећој мери и традиционално, готово, једнострану пажњу посвећују заштити положаја страних инвеститора.

Поставља се питање да ли овако вишестрано постављен ниво заштите страних улагања и пракса која се развила у тој области, доводи домаће субјекте у неповољнији положај и извесну правну несигурност у односу на стране партнере. Са друге стране, такав њихов положај би могао повратно негативно утицати на обим заједничких пословних подухвата улагањем мешовитог домаћег и страног капитала.

Ваља нагласити да је обављање делатности инвестирањем у иностранству нераскидиви део националног система привређивања земље његовог порекла. На бројним стручним расправама експерата економског и другог профила стручности, већ је констатовано: обим страних инвестиција се у СЦГ повећава, али се смањује висина националног дохотка. Зашто? Да ли, поред других неповољних фактора, и поједини конкретни пројекти са страним улагањима, могу утицати на негативан привредни раст у земљи пријема капитала? Како не угрозити интересе страних инвеститора, уз истовремену заштиту положаја њихових домаћих партнера ?

2. Глобализација и контролисани развој националних привреда

2.1. О основним карактеристикама глобализације

Потреба да цео свет добије јединствено тржиште постаје све више неодољива. Економска и правна литература указују на постојање две врсте спољнотрговинске размене: а) робне и б) неробне (размена услуга).

Са правног становишта ради се о размени ствари (робе) и о чињењу, односно предузимању радњи у циљу обављања привредне делатности у виду пружања услуга. Спољнотрговинска размена услуга (на пример, у међународном туризму, саобраћају, осигурању и сл.), постаје све значајнији привредни и трговински ресурс свуда у свету. Без обзира што робна размена у светским оквирима и даље представља претежни облик међународне трговинске размене, услуге све више постају предмет детаљније нормативне регулативе. Свакако ваља указати и на комбиновану међународну размену чији предмет истовремено могу бити како услуге, тако и роба (продаја и монтажа инвестиционе опреме, изградња инвестиционих објеката и др.). При свему томе, стална динамика производне и трговинске структуре,

условљава поделу рада која не трпи националне границе, већ захтева простор ши-роког и отвореног светског тржишта.

У међународној подели рада, поред осталих субјеката, учествују државе, уни-верзалне и регионалне међународне економске организације. Процес међународ-не поделе рада подразумева постојање светског тржишта и тзв. светског привред-ног система. Степен развијености спољнотрговинских односа конкретне државе истовремено показује и њен степен укључивања у овај процес. С друге стране, по-требно је нагласити да светска привреда и поред економске нужности, није једин-ствена и хомогенизована. Слика савременог света се у том погледу најречитије испољава изузетном неуравнотеженошћу привредног развоја у појединим њего-вим регионима.

Дакле, може се рећи да глобализација, са економског аспекта, значи тенден-цију преображаја светске привреде у јединствено тржиште робе, услуга, капитала и радне снаге. Промет робе и услуга је либерализован, чиме су знатно снижене та-рифне и нетарифне препреке у спољнотрговинској размени. То је довело до уч-вршћивања узајамних веза међу државама, што је једно од основних обележја про-цеса глобализације¹⁾.

Сам термин глобализација се користи за обележавање низа промена у послед-ње две деценије, које су дотакле и најдаље углове планете. Њему се придају разли-чита значења. Једни под њим подразумевају појаву неограничених могућности, ра-скид са прошлошћу и појаву технолошке револуције, која ће обезбедити човечан-ству просперитет. Други сматрају да је реч о променама које су измакле контроли и воде анархији, без права на националну независност и безбедност. У сваком слу-

1. Три су **основна начела** која су значајна за глобализацију међународних трговинских односа, која у суштини чине основ либерализације међународне трговине:

а) прозрачност; б) забрана дискриминације и ц) мирно решавање спорова.

а) Значење термина „**прозрачност**“ у систему међународне трговине подразумева доступност, односно могућност сазнања информација о правилима трговинских операција, као и о карак-теристикама њихове примене. Тако, ако страни инвеститор жели да уложи свој капитал у СЦГ, потребно му је омогућити доступ информацијама о свим условима реализације тог посла, на нивоу сазнајне могућности домаћег трговца. Странац не сме бити доведен у непо-вољнији положај због чињенице да му нису доступне информације о локалним прописима о царинама, о пореским обавезама, о производним и употребним стандардима, или о прописима о заштити човекове околине и слично.

б) **Забрана дискриминације** има фундаменталнију природу од начела „прозрачности“. То значи да је међу члановима WTO потребно имати једнак приступ према роби исте врсте. Ово начело подразумева два елемента: национални приступ, који значи признање националног статуса за увезене производе, као и статус најповлашћеније нације, односно међународни еле-мент једнаког третмана привредника из свих држава, чланица WTO, на тржишту одређене земље. Овај принцип је, дакле, усмерен на обезбеђење унификованог система правила, која се под једнаким условима примењују на све државе-чланице WTO.

ц) **Начело мирног решавања спорова** указује да је потребно спорове решавати преговор-има у оквиру примене дипломатских мера утицаја, у дијапазону до примене економских санкција и војне силе, када је то неопходно. У сваком случају економске санкције су моћно оружје у међународним трговинским односима. Видети: www.adenauer.ru/report.php

чају је нужно разумети природу насталих промена, будући да је реч о реалној појави у међународним односима у целини.

Глобализација је, од своје појаве до данас, посебно утицала на:

а) Нагли развој информационаих и телекомуникационих технологија у читавом свету;

б) Израду система универзалних норми и стандарда у готово свим секторима макроекономске делатности;

ц) Интернационализацију капитала и

д) Убрзање темпа сталних промена, које су погодне за једноставну примену.

Размена информацијама на различитим тачкама планете је готово истовремена. Канали те размене су доступни широком кругу корисника, што је многа локална питања, укључујући процес приватизације и услове пријема страних инвестиција, приближило глобалном аудиторијуму.

Поштовање универзалних норми и стандарда је предуслов изласка на светско тржиште. Она се све више унификују на глобалном нивоу и са високим степеном утичу на међувладине организације и национална законодавства. У том смислу се могу навести правила међународне трговине која се доносе на нивоу WTO, нови услови одобрења кредита ММФ, IBRD и др. Ти примери указују на чињеницу о стварању јединствене међународне трговинске и привредне архитектуре, која диктира не само правила кретања новца и оквире трговинске сарадње међу државама, већ опредељује утиче и на њихову националну привредну политику.

Интернационализацијом капитала се олакшава приступ кредитним ресурсима других држава и допушта инвеститорима ширење делокруга рада на удаљена подручја ван националних граница земље њиховог седишта.

Убрзање темпа сталних промена глобалног карактера погодује установама грађанског друштва, корпорацијама, мултинационалним компанијама, а мање националним владама и међувладиним организацијама. У целини то доводи до слабења улоге влада појединих држава, као и националних система вредности, а значајан део овлашћења се преноси на виши или нижи ниво. Виши ниво обухвата мултилатералне организације универзалног карактера, као што је WTO, или регионалне економске групације, попут ЕУ, а нижи фаворизује регионална удруживања (еврорегиони на пример), локалне (муниципалне) органе власти, само тржиште, привредне субјекте и грађанско друштво.

Општи је закључак да озбиљне промене, настале у процесу глобализације, умногоме превазилазе објективне и субјективне способности контроле, њиховог правног и другог нивоа уређивања. Услед тога су могуће појаве распада институционалних система вредности у појединим областима, заостајање у привредном развоју и нивоу националног биланса у трговинској размени са светом²⁾.

Стратешке одлуке о даљем развоју света, укључујући и међународне инвестиције и друге трговинске односе, све више ће се доносити на планетарној основи.

---

2. Земље у развоју, у којима живи 80% становништва, остварују свега око 20% светског бруто националног производа. Извор: *World Investment Report, 1966. U.N, NY, Gen, 1966.*

Полако, помало, али све сигурније установљавају се принципи контролисаног привредног развоја појединих делова наше планете, не само на националном, већ и на светском супранационалном нивоу.

Резултати глобализације указују да слободни међународни путеви кретања капитала и либерализација трговине доводе до економског раста, али је његов распоред извршен у корист богатијих трговинских партнера на међународном плану и у корист богатијих привредника на националном нивоу³⁾.

По мишљењу антиглобалиста, глобализација подрива државни сектор и слаби систем социјалне помоћи⁴⁾. На форуму WTO у Сиетлу постављено је питање избора између „слободне трговине“ и националног суверенитета, при чему се указивало на противуречности тих института. Било је радикалних предлога да се напусте све шеме „глобализације“ у интересу повратка мерама „протекционизма“, које су се примењивале после Другог светског рата, посебно до 1958. године, сагласно Бретонвудским споразумима⁵⁾.

Без обзира на постојање различитих оцена о глобализацији, целисходно је схватити њене законитости и значај, искористити је максимално у контексту сопствених интереса, који су пре свега, у функцији развоја националне привреде и укупних међународних трговинских односа у свету. У нашим условима је глобализацију потребно ставити у адаптивну реалну функцију реализације циљева сопственог развоја, мерама избалансиране економске политике, укључујући и област приватизације домаће привреде улагањем страног капитала.

2.2. Могући ефекти процеса глобализације

Глобализација може имати позитиван, али и негативан утицај на развој међународних трговинских односа, па и на ефекат страних инвестиција. Инсистирање

3. Према подацима Међународне банке за обнову и развој (IBRD-Atlas methodology GNI) – **брutto национални доходак по глави становника - per capita GNI (БНД)** у појединим државама у САД доларима износи: Луксембург - 41.770; Швајцарска-36.970; Јапан-35.990; Норвешка- 35.530; САД - 34.870; Грчка - 11.780; Словенија-9.780; Кореја-9.400; Чешка-5.270; Мађарска-4.800; Хрватска-4.650; Пољска-4.240; Руска Федерација-1.710; Македонија-1.690; Бугарска-1.560. На 136 месту листе налазила се наша земља са 940 долара по глави становника. Видети: [www. ibrd.org](http://www.ibrd.org).
4. На плакатама демонстраната, антиглобалиста у Сиетлу поводом отварања форума WTO 2002. године појавио се натпис: WTO - World Thieves Organization (Светска лоповска организација), што је илустрација читавог спектра привредно-економских, политичких, социјалних, национално-етичких и других бројних противречности, које притискају свет у целини, али и поједине државе и регионе.
5. Предлагане су следеће мере: а) Напуштање монетарног система уз примену пливајућег курса и увођење фиксне паритетне вредности валута, на основама „златног важења“, што би омогућило каматне ставке за дугорочне кредите (5-30 година) намењене развоју на нивоу око 1%; б) Обезбеђење унутрашње финансијске контроле кретања капитала и валутних курсева на подлози суверености националних влада; ц) Успостављање механизма споразума о царинама и трговини којима би се штитио пољопривредни и индустријски развој на нивоу држава, који би био у функцији развоја међународне привредне и трговинске сарадње.

на доследној примени одређених прокламованих принципа на планетарном нивоу, посебно са аспекта економске и сваке друге моћи, носи опасност од прерастања круте принципијелности у својеврстан вид непринципијелности клуба моћних, на штету слабијих нација уз ерозију институционалних облика организовања нација у форми државних заједница. Како ће се тај процес даље одвијати, зависиће од његових учесника и односа моћи у свету. При томе ће ти односи опредељујуће утицати на савремену правну регулативу. Том приликом ће се паралелно појављивати субјекти, носиоци и реализатори нових идеја, како на националном, тако и на наднационалном и међународном плану. Израз таквих промена биће присутан у новој фази корпоративне изградње трговачких друштава, затим тражењу одговарајућих форми и метода правне регулативе у области новог светског економског поретка. Појавиће се нова генерација уговора, конвенција, закона модела, као одраз приступа у респектовању интереса учесника светског поретка у условима глобалног преображаја читаве планете.

У процесу међународне поделе рада, паралелно са међународним, егзистира и међукорпоративни правни поредак. Долази до трансформације садржине привредне улоге државе, као субјекта тих односа, уз сталну промену правних обележја и садржине њеног политичког и привредног суверенитета. Држава, као субјект креирања права, доведена је у позицију да ту своју улогу делимично делегира многобројним привредним субјектима и међународним организацијама.

Свет је засут новим процесима изградње гигантских производних система на основама високе информационе технологије („Интернет економија“). Формирају се удружења светских градова, успостављају се трансгранични финансијски токови, што доводи до суштинске трансформације модела националних привредно-правних режима. Постепено се долази до стадијума изградње нових националних спољнотрговинских доктрина и међународноправног регулационог светског геотрговинског и инвестиционог права.

Глобални предузетници, укључујући и државе, у стању су да утичу и онеспособе сваку националну привреду, утицајем на економску и финансијску инфраструктуру. Све то последично изазива смањење индустријске производње, социјалну напетост и незапосленост. Упозорава се да је могућно, без примене војне силе и наоружања, преотети читав национални доходак, што улази у геопривредни преступ, против кога још увек нема механизма заштите⁶). У условима глобализације правна норма постаје израз политичке борбе за владајући положај на дуги рок у различитим областима животних односа укључујући привреду, финансије, индустрију, социјалну сферу, војну област итд⁷).

---

6. Видети: www.adenauer.ru/report.php

7. Постоје мишљења да би земље жртве нелојалне финансијске конкуренције и геоекономског напада (кредитни удари, распад банкарског система, уништавање тржишта капитала и тржишне инфраструктуре у целини) могле истаћи захтев за накнаду штете по основу тзв. геопривредне контрибуције.

Посебан значај у процесу савремених тенденција има делатност Светске трговинске организације (WTO), која чини основни инструмент институционалне наградње правне регулативе процеса глобализације у привреди. Глобализација привреде би требало да омогући процес стварања амбијента слободног од препрека и ограничења наметнутих националним прописима. Њено деловање се одвија на два колосека: универзалном и регионалном. На глобалном нивоу, резултат глобализације је, између осталог, и стварање Светске трговинске организације, док га на регионалном, прати појачана законодавна активност регионалних организација.

WTO чини институционални оквир мултилатералног трговинског система, односно правни оквир светске трговине. Међузависност структуре у светској привреди, данас, све мање допушта једностране одлуке националног карактера. У материји правне регулативе страних улагања постоји тенденција сталног увећавања броја билатералних споразума о њиховој заштити (BITs)⁸⁾. Са друге стране, интереси мултинационалних (транснационалних) компанија (TNCs), које потичу из привредно најразвијенијих и најутицајнијих држава, су веома значајни фактори појаве тенденције о што већој либерализацији и универзалној глобализацији правила о страним инвестицијама, укључујући и правила о њиховој заштити. Са тим циљем је маја 1995. године, у оквиру OECD-а⁹⁾, постигнут договор о опочињању преговора за утврђивање текста за Вишестрани инвестициони споразум (Multilateral on Investment Treaty – MAI)¹⁰⁾, који би био отворен како за земље чланице, тако и за државе нечланице ове организације. Резултат вођених преговора су били нацрти Споразума MAI, чија верзија из 1998. није усвојена јуна месеца 1999. године¹¹⁾, али су се земље чланице OECD споразумеле да наставе процес преговора до коначног усвајања текста Споразума. Међутим, има мишљења да је MAI резултат тежње да се процес глобализације искористи у области инвестирања капитала на начин који би очувао и омогућио политичку и привредну доминацију високоразвијених држава, заштитом положаја мултинационалних компанија и других моћних инвести-

8. Поред BITs-а, на билатералној основи се закључују и друге врсте међудржавних споразума од значаја за ФДИ, као што су уговори о избегавању двоструког опорезивања, чији је циљ допринос побољшању опште инвестиционе климе, али они могу бити и средство легалног избегавања плаћања пореских обавеза у земљи пријема капитала.
9. OECD-ов Global Forum on International Investment (GFIИ) је одржао Конференцију "New Horizons and Policy Challenges for Foreign Direct Investment in the 21st Century" in Mexico City, 26-27 November 2001. Конференција је усвојила јединствену платформу за отворен дијалог о актуелним питањима од интереса за страна улагања, укључујући инвестициону политику националних влада, положај инвеститора, њихову заштиту и друга питања.
10. D. D. Bradlow, A. Esher, op. cit. p. 69. <http://www.oecd.org/daf/investment>.
11. Основу даљих преговора у вези са усвајањем Мултилатералног инвестиционог споразума чини понуђени текст Предлога MAI из априла месеца 1998. године, који се састоји из следећих делова: Преамбула; Подручје примене; Статус инвестиција; Заштита инвестиција (формирана је посебна Комисија са задатком да ради на питањима заштите инвестиција); Решавање спорова и др.

тора на светском тржишту. У том смислу у литератури се користи синтагма „МАИ као владавина концерна“¹²⁾.

Привредни јаз значајно ограничава развој светске размене и стварање светског тржишта са избалансираним условима за све његове потенцијалне учеснике. У тој великој борби супротности нису поштеђене ни поједине гране националне економије, па чак ни привредне организације у одређеној привредној грани. Синтеза тих супротности је ипак у све већем, истина постепеном, привредном повезивању, стварању оног што се назива светско тржиште, светске цене, светски стандарди и сл. Наравно, са организационо-правног аспекта, таква привредна структура још увек није изграђена, без обзира на чињеницу о постојању Светске трговинске организације (World Trade Organisation - WTO)¹³⁾.

За спољнотрговинске и међународно-економске односе се може рећи да представљају специфичан систем веза између трговинских субјеката националних привреда појединих држава. Ти односи обухватају читав низ области међународне привредне делатности, попут: међународне трговине; међународне специјализације и производње у научно-техничким пословним подухватима; размене научно-техничким достигнућима; информационе, валутно-финансијске и кредитне везе међу земљама; кретања капитала и радне снаге; делатности међународних економских организација, привредне сарадње, решавања глобалних проблема и тд.

Полазећи од теме Конференције „Привреда и приватизација“, у даљем излагању ћемо се осврнути на поједина општа места и правне аспекте учешћа страног капитала у процесу приватизације, са аспекта глобалних утицаја на правни положај страних и домаћих лица у њиховим заједничким пословним подухватима.

---

12. Комплексан критички однос према МАИ видети у делу групе аутора: MAI die Herrschaft der Konzerne, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, november, 1998, као и: M. Kurt Peter, Eine kritische Kommentierung des Multilateralen Abkommens über Investitionen, s. 129-158.

13. На путу реализације својих циљева, **WTO** примењује руководне идеје које представљају њена основна **начела** деловања као што су:

- а) Трговина без дискриминације; б) Начело најповлашћеније нације (МФН); ц) Систем националног третмана; д) Транспарентност трговинских политика држава чланица; е) Слободна трговина; ф) Укидање баријера (царине и административне мере кроз преговоре, посебно у области пољопривреде и др); г) Предвидив и растући приступ тржиштима; х) Стална либерализација трговине (утврђивање горњих граница царинских стопа; избегавање квота и других квантитативних мера); и) Промовисање коректне конкуренције; ј) Подршка развоју и економским реформама; к) Посебан и различит третман земаља у развоју у циљу помоћи на путу интегрисаном глобалном трговинском партнерству; и). Минимизирање формалности у међународним трговинским односима; м) Одсуство подршке постојању дозвола и одобрења; н) Накнаде за услуге (контрола робе, царинске услуге) не могу бити у функцији пореза на увоз; WTO, дакле, није институција слободне трговине, већ систем правила отворене и здраве конкуренције, која треба да одвоји коректно од некоректног понашања учесника међународних трговинских односа. Видети: <http://htimage/wto/map.map>.

3. Правни аспекти страних инвестиција и процес приватизације

3.1. О општим условима правне заштите страних инвеститора

Чињеница да глобални светски привредни токови, о којима је напред било речи, делују на процесе у нашем домаћем систему привређивања не тражи посебну сазнајну проверу. Непрестано усавршавање механизма правне заштите страних инвестиција, без обзира да ли се оне остварују кроз форму инвестиционих уговора, или у процесу приватизације, као и висок ниво заштите страних лица у улози субјеката тих инвестиција¹⁴), потисли су у други план несумњиву потребу за сагледавањем правног положаја домаћих лица у заједничким пословним подухватима са мешовитим домаћим и страним капиталом.

Традиционално се истицало, што се и данас чини, да је реализација инвестиција увек повезана са одређеним степеном ризика за страног инвеститора, било комерцијалне или некомерцијалне природе. Указује се на ризике у време политичке и економске нестабилности у земљи пријема капитала, затим код настанка оружаних сукоба, увођења ванредног стања и слично. Посебно се апострофира национализација као непожељна мера у односу на стране инвестиције, као могућност преласка својине страног инвеститора на инвестираним добрима у својину рецептивне државе. Са друге стране, он може претрпети значајне губитке услед неиспуњења или неуредног испуњења обавезе свог пословног партнера из уговора о заједничком пословном подухвату. Све те и друге опасности које вребају страна улагања традиционално су истицала значај питања њихове заштите и установљења одређених гаранција. Захваљујући томе, данас се може говорити о високоуспршеном и ефикасном концепту заштите применом система мера у унутрашњем законодавству, али и на међународном билатералном, мултилатералном и наднационалном нивоу. Начини заштите су бројни и међусобно се разликују, како по учесницима, тако и по својој правној природи.

Чињеница да је до Првог светског рата проценат директних инвестиција у односу на портфолио (индиректне инвестиције) износио 10%, према данашњих близу 90%, утицала је да се изгради и усаврши систем њихове заштите. То свакако говори и о тежњи успостављања контроле над радом мешовитих предузећа у иностранству. Режим заштите страних улагања на територији пријема капитала (рецептивна земља), обухвата веома разрађене и у пракси усавршене мере заштите од наступања комерцијалних и некомерцијалних ризика, као и последица њиховог дејства. Рецептивне државе могу обећати и пружати гаранције на више начина: оне могу бити садржане у државном уставу, као и у посебним законима који регулишу материју општег привредног пословања, затим област страних улагања¹⁵), или заштиту страних инвестиција. То се може чинити и конкретним уговорима са страним инвеститорима, а такође и мерама економске политике државе, политич-

14. А. Ђирић, Правни оквири заштите страних директних инвестиција, „Право и привреда“, бр. 5-8, 2002, стр. 471-489.

ким декларацијама и слично. У законима о страним инвестицијама појединих земаља, у тежњи да се страним инвеститорима пруже гаранције, често се налази на одредбе о: гаранцији непроменљивости правног режима по коме је страна улагање извршено (*stabilisation clause*); начелу правичности, које подразумева примену националног законодавства које је у хармонији са захтевима који произлазе из широко прихваћених извора међународног трговинског права у овој области; Начелу једнакости које уважава интересе свих заинтересованих страна, како самих инвеститора, тако државе извознице и државе увознице капитала; стандарду „националног третмана“, дакле изједначавању статуса страних инвеститора са положајем који произлази из признатих права и правног положаја домаћих лица, која она имају у обављању инвестиционих послова¹⁶). У пракси има примера према којима је тај положај некада чак и повољнији од статуса самих домаћих лица. Тако је и наш Закон о страним улагањима, пре последње измене, садржао такво решење, које је сасвим оправдано измењено новом редакцијом његовог текста¹⁷); високом нивоу рестриктивности експропријације и национализације, као мера државних органа рецептивне земље (органа јавне власти); Механизмима гаранције земље пријема који чине структуру мера које имају функцију преузимања финансијских последица, које се могу јавити као резултат наступања неких видова ризика, пре свега политичког карактера, као што су: национализација; експропријација; ограничење и забрана конверзије и трансфера финансијских средстава; ризици унутрашњих немира и војних дејстава; једнострано раскид инвестиционог уговора од стране државе пријема; могућностима осигурања на основу уговора приватно-

15. Тако Закон Републике Србије о страним улагањима изричито гарантује следећа права страним инвеститорима: право конвертовања домаће валуте у страну; право вођења пословних књига сагласно међународно прихваћеним рачуноводственим и ревизорским стандардима; право на трансфер добити и имовине (престанак предузећа, смањење основног капитала); слободан увоз предмета улога (постигнута је усаглашеност Закона са TRIM-GATT/WTO); пореске олакшице; царинска ослобођења; стицање својине на непокретностима; значајно поједностављење процедуре регистрације. Ваља нагласити да је постигнут и висок ниво усаглашености Закона о предузећима са одговарајућим нормама прихваћеним у ЕУ. Поред тога, наша земља је ратификовала значајне међународне конвенције универзалног карактера (Сеулска конвенција - МИГА, Вашингтонска конвенција) и др.
16. Најновија редакција нашег Закона о страним улагањима предвиђа овај принцип: „Страни улагач у погледу свог улога ужива једнак положај, права и обавезе као и домаћа физичка и правна лица, уколико овим законом није другачије предвиђено“. Предузеће са страним улогом ужива једнак правни положај и послује под једнаким условима и на једнак начин као и домаћа предузећа без страног улога (*Члан 8. Закона - Сл. лист СРЈ, бр. 5/2003*). Нашим Законом је такође обезбеђена широка слобода улагања за све врсте делатности. Ограничења постоје само у погледу процентуалног учешћа (49%) у производњи и промету оружја и војне опреме, у забрањеним зонама и у слободним царинским зонама.
17. Закон о страним улагањима (*Сл. лист СРЈ, бр. 3/2002*), чл. 13: На страна улагања примењује се домаће право. Уколико међународни или билатерални споразум, чије су чланице држава страног улагача и наша земља, предвиђа третман који је за страног улагача или његово улагање повољнији од третмана предвиђеног овим Законом, примењује се споразум.

правне природе, од штетних последица евентуалног наступања ризика, код домаћег осигуравајућег друштва, без обзира на постојање таквог осигурања стране инвестиције и у иностранству.¹⁸⁾

Гаранције и осигурање инвестиција, које обезбеђује држава извозница капитала (иницијална земља) такође обухвата низ ефикасних мера: дипломатска заштита инвестиција подразумева мере којима држава порекла капитала пружа заштиту улагањима својих субјеката на територији стране државе. Ради се о скупу мера превентивног или репресивног карактера једне државе, које морају бити предузете у складу са правилима Међународног јавног права, против радњи стране државе које су са њим у супротности.¹⁹⁾

Поред тога државе примењују и политику забране и ограничења, као вид заштите националних инвестиција од евентуалних ризика у иностранству, која се спроводи применом начела „персоналног важења“²⁰⁾ прописа за страна улагања, који се најчешће спроводи у области спољнотрговинских или/и валутно-финансијских операција. Дакле, иницијална држава може унилатералним мерама ограничити, или забранити својим субјектима обављање таквих делатности у иностранству.

18. Многе државе и у самом називу својих законских текстова истичу аспект заштите страних инвестиција: Закон о страним улагањима и заштити страних инвестиција (на пример ранији Закон Бугарске за стопанската дејност на страните лица и за закрила на страните инвестицији, ДВ, бр. 8/1992. Украјина је, на пример, својевремено донела посебан Закон о заштити страних инвестиција (10. 09. 1991.), а касније (17.12.1993.), Закон о државном програму за стимулацију страних инвестиција, В. М. Шумилов, оп. цит. стр. 368; М. М. Богуславски, Иностранние инвестиции, правовое регулирование, Москва, 1996., стр. 255.
19. Те мере су широког дијапазона, укључујући и могућност војне интервенције. Дипломатска заштита имовинскоправних интереса државе и њених инвеститора служи реализацији права на накнаду штете, која је резултат повреде међународноправних обавеза друге државе. За решавање ових питања могућно је користити институте међународног споразумевања, покретања спора пред арбитражом или Међународним судом правде, или предузети друге врсте мера утицаја на државу дужника (економске санкције, пленидба имовине, замрзавање средстава на рачунима у иностранству и сл.). У односу на дипломатску заштиту постоје различита мишљења, почев од става политички и привредно слабијих држава које сматрају да је овај облик заштите империјалистички реликт међународног јавног права, који су примењивале моћне државе ради демонстрације своје снаге у доминацији над другим народима. Супротна мишљења полазе од става да дипломатска заштита има за циљ једино пружање гаранција и заштиту инвестиција у иностранству, да само томе служи и да у том смислу даје непобитан допринос заштити и унапређењу међународних политичких и трговинских односа. У области међународног споразумевања у овој материји, важно је поменути и посебну врсту тзв. "lump sum" споразума (Lump - sum Compensation Agreements), који су у функцији накнаде штете приватним повериоцима уз садејство државе. На основу њих, држава дужник плаћа држави повериоцу паушални износ из кога држава поверилац намирује своје индивидуалне инвеститоре, сагласно њиховим утврђеним правима. О овоме: I. Seid Hohenveltern, International Economic Law, 2nd revised edition, "Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/Boston, London, p. 146-149.
20. Принцип „персоналног важења“ подразумева обавезу поштовања законодавства земље порекла на чијој се територији налази седиште, односно боравиште лица које инвестира у иностранству.

4. Страна улагања, државни механизми контроле и регулатива о положају приватизованих домаћих привредних субјеката

4.1. О приватизацији као виду страних улагања

Сходно Закону о страним улагањима, под страним улагањем се подразумева:

а) Улагање у домаће предузеће којим страни улагач стиче удео или акције у основном капиталу тог предузећа и

б) Стицање сваког другог имовинског права страног улагача којим он остварује своје пословне интересе у Србији²¹).

Правни основи директних инвестиција страног капитала (Direct Foreign Investment – FDI) на територији домаће државе се реализује на основу уговора о улагању, уговора о оснивању, одлуке о оснивању страног правног лица, уговора о продаји домаћег трговачког друштва, или једног његовог дела, као и низа других пратећих аката, пре свега, уговорне природе.

Дакле, један од начина прилива страних инвестиција у нашу привреду је и куповина капитала или имовине у процесу приватизације. Иначе, јасно је да купац домаћег предузећа може бити домаће или страном правно или физичко лице, у складу са Законом о приватизацији Србије.

Уговор о продаји капитала односно имовине, у формалноправном смислу, садржи одредбе о: уговорним странама, предмету продаје, уговорној цени, року плаћања, коришћењу земљишта и друге одредбе о којима се споразумеју уговорне стране. Уговор о продаји друштвеног капитала у предузећу се сматра закљученим кад га потпишу купац и Агенција за приватизацију. Уговор се оверава у суду и доставља министарству надлежном за послове финансија, ради евидентирања.

Сасвим је природна ствар да су страни инвеститори, купци наших предузећа, заинтересовани да са што мање уложеног капитала, уз што је могуће мање издатака и ризика оплоде уложена средства и остварену добит билансирају као национални доходак своје земље. Дакле, како смо већ истакли, уложена страна средства у домаћу привреду су у функцији националног система привређивања земље њиховог порекла²²). Она долазе у рецептивну државу и задржавају се у њој све док постоје услови за реализацију економских циљева инвеститора. При томе ваља имати на уму да круг тих инвеститора, између осталих, укључује страна правна лица, предузећа, мултинационалне компаније²³), off shore друштва, владине органе појединих држава, агенције и афилијације држава, као и друге моћне пословне системе широм света.

21. Члан 3. Закона.

22. У односу на државе извознице се тај процес може неповољно одразити на њихов платни биланс, у почетној инвестиционој фази, док је он повољнији када почне пристизање добити од уложеног капитала у иностранству. Извоз капитала, такође проширује тржиште пласмана робе и услуга за предузећа државе извознице. Истовремено, међутим, сужава се тржиште рада, будући да се радна места налазе у предузећима у земљи пласмана капитала.

Са друге стране, када реализација економских циљева страних инвеститора у појединим пројектима, почне да делује неповољно по економске резултате домаћих трговачких друштава и привреде рецептивне земље у целини, поставља се питање економске оправданости таквих заједничких пројеката. При свему томе, брзе глобалне промене и нови односи у светској привреди дају нове садржаје, утискујући и нови печат класичним правним облицима и институтима у овој материји²⁴). Стога је од посебног значаја стално пратити ефекте примене традиционалних правних института и норми, пре свега, са аспекта њихове економске целисходности у конкретним околностима и веће избалансираниости у процени избора сваког конкретног модела пословне сарадње. Покадкад у правно-техничком смислу постоји мноштво различитих решења, која омогућавају широк и стручно непогрешив избор за нормативно-техничко регулисање конкретних односа. Међутим, у овој материји, поред профитабилности самог концепта пословног пројекта, избор правне норме подразумева заснованост на закону, али и испуњење функције њене економске целисходности у суретном интересу партнера.

С једне стране, традиционализам о потреби заштите положаја страних инвеститора, а са друге стране динамизам промена које се дешавају на глобалном и националном нивоу, потисли су у други план природну корелативно-упоредну потребу за адекватним третманом правног положаја и заштите интереса домаћих субјеката у заједничким подухватима са њиховим пословним партнерима из иностранства.

У области страних улагања, за државу увозницу, страни капитал несумњиво значи прилив девизних средстава, повећање запослености, освајање нових технологија, тржишта, али истовремено и смањење степена контроле над одређеним областима националне привреде. Ако би терминологијом економске науке смањење степена контроле у процесу приватизације продајом наших предузећа стра-

23. Трећина светске трговине, данас, одвија се непосредно у унутрашњем промету система транснационалних компанија, што свакако довољно илустративно указује на њихову улогу у светским привредним токовима. Оне контролишу око половине укупног светског промета робе, услуга и новца. Под њиховом контролом је близу 40% од укупног обима индустријске производње у свету. Транснационалне компаније се најчешће организују у сфери производње електронике, нафтопрерађивачке индустрије, аутомобилске индустрије, хемије (око 60%) у области услуга (37%), пољопривреде (3%) Средином деведесетих година у свету је своју делатност обављало око 40.000 транснационалних компанија (седамдесетих година их је било око седам хиљада), које управљају над око 250.000 својих предузећа - кћери. Њихов највећи број се налази у САД, Јапану и државама Европске уније.

Најчешћа форма организовања транснационалних предузећа јесу мешовита друштва у којима су власници капитала лица из различитих држава. Учесници у таквим заједничким предузећима могу бити такође и државе, као и међународне организације. Дакле, изузетно је развијена мрежа субјеката који улазе у састав транснационалних предузећа, што је једна од претпоставки концентрације капитала којима они располажу. Будући да се оваква предузећа увек оснивају на територији неке конкретне државе, њихов правни статус и режим обављања делатности је у потпуности одређен националним законодавством те државе.

ним лицима означили као расход, а побројане предности као приход, оно би било оправдано уколико би приход био већи од расхода. Другим речима, издатак (трошак) није штета у имовинској маси њему изложеног субјекта, уколико је учињен у функцији реализоване добити, или, макар, предупређења још већег изгледног губитка. Рачуница те врсте би свакако морала имати, најпре, држава као незаобилазни субјект очувања и унапређења стратешких интереса наше земље, као и сама трговачка друштва у сваком појединачном случају.

-
24. На међународном универзалном плану за ову материју су од значаја извори права о транснационалним компанијама и њиховим обавезама да поштују законодавство земље свог седишта. Полазећи од целокупног значаја који транснационалне компаније имају за светску економију и привреду појединих држава, Економски и социјални савет ОУН је основао Центар за транснационалне компаније и посебну Комисију за транснационалне компаније. Комисија је израдила Кодекс понашања транснационалних компанија (*Doc. UNO E/C.10.1996.S.2.*). Правила Кодекса имају препоручујући карактер. Сагласно националним прописима највећег броја држава, Кодекс полази од начела да су компаније независне од држава, као и да државе не могу гарантовати за понашање приватног сектора (има се у виду подела на приватно-правни и јавноправни сектор). Према Кодексу, транснационалне компаније су дужне да: поштују суверенитет државе свог седишта; у свом пословању полазе од економских циљева и политике коју води држава њиховог седишта; уважавају социјално-културне циљеве, вредности и традицију земље седишта; не мешају се у унутрашње послове земље свог седишта; не обављају послове политичког карактера; уздржавају се од корупционашке праксе; поштују законе и подзаконске акте, који се тичу ограничења предузетничке пословне праксе; поштују правила о трансферу технологије и заштити човекове околине.
- Важно је напоменути да је на сличан начин ова питања, такође са препоручујућом правном снагом, уредила и Организација за економску сарадњу и развој, својом Декларацијом о међународним инвестицијама и мултинационалним предузећима и Руководним принципима о мултинационалним предузећима (прилог Декларацији).
- Комисија ОУН за транснационалне компаније има координативну и контролну функцију у поступку примене Кодекса. Центар ОУН за Транснационалне компаније има улогу секретаријата Комисије.
- Полазећи од чињенице да је капитал неких транснационалних компанија упоредив са државним буџетима појединих земаља, јасна је и тенденција изражена кроз настојања да се њихова делатност уреди како на националном, тако на регионалном и универзалном међународном плану.
- На Тридесетом заседању Генералне скупштине ОУН усвојена је Резолуција (3514), "Мере против корупције у пракси транснационалних компанија и других корпорација, њихових посредника и других учесника у њиховим пословима".
- У повељи о економским правима и обавезама држава (чл. 2. Повеље), истакнуто је начело да држава има право да регулише и контролише делатност транснационалних корпорација у границама своје националне јурисдикције и да у складу са тим предузима одговарајуће мере са циљем да та делатност не противречи закону, нормама, као и економској и социјалној политици. И према Повељи, транснационалне корпорације немају право да се мешају у унутрашње послове државе свог седишта.

4.2. О државним мерама контроле приватизације и о регулативи о положају домаћих привредних субјеката приватизованих страним капиталом

Према нашим прописима, као и ставу Министарства за приватизацију Републике Србије, контрола у поступку приватизације и извршења уговора о продаји предузећа у друштвеној својини обухвата два одвојена подпроцеса:

а) контролу поступка и б) контролу извршења уговора.

Контрола поступка приватизације је претходна (feedforward) контрола, која значи проверу суштинске и формалне исправности докумената потребних за реализацију приватизације, као што су уговори, контрола и верификација процене и програма приватизације, контрола исправности пријава за учешће на аукцији и тендеру, контрола реализације појединих фаза тендерске и аукцијске продаје и процеса реструктурирања, провера фактурисања предузећима и слично. Према изричитом ставу Министарства за приватизацију: „овај сегмент контроле има улогу да обезбеди квалитетну и професионалну реализацију приватизације, али и да минимизира ризике којима је Агенција за приватизацију изложена кроз уговоре са купцима или саветницима у којима су садржане одредбе о гаранцијама и обештећењима“²⁵⁾.

Други вид контроле, коју спроводи Агенција за приватизацију, је контрола извршења уговора о продаји. Она обухвата како контролу трансфера средстава на посебан рачун буџета Републике Србије, тако и контролу реализације обавеза које купац капитала преузима потписивањем уговора о продаји предузећа, у вези са инвестиционим планом, социјалним програмима и програмом заштите животне средине.

25. Контролни поступак непосредно спроводе одређени носиоци контролних функција према организационој шеми Агенције. Прелазак документације из једне у другу фазу процеса не може бити реализован без претходне формалне контроле и потписа овлашћеног руководиоца. При томе треба разликовати интерно генерисана документа, документацију финансијских и правних саветника и документацију предузећа. Интерно генерисана документа и документација финансијских и правних саветника се контролише у погледу испуњености формалних захтева и суштинске исправности и потпуности тих докумената. Конкретно, при ангажману финансијских и правних саветника, потпис надлежног руководиоца у Агенцији на извештај саветника (due diligence, процена, информациони меморандум, нацрт уговора о продаји и сл.) представља документациону основу за фактурисање услуга Агенцији и правни основ за плаћање од стране финансијске службе Агенције. Контрола тих докумената је неопходна и због тога што су гаранције које преузима Агенција у погледу реализације посла према купцима условљене истинитим представљањем података о предузећу. Контрола докумената, који у Агенцију долазе од предузећа, као што су проспекти, процене вредности капитала и програми приватизације и реструктурирања морају бити контролисани од стране Агенције, будући да представљају продајни материјал. Подршка контроли процеса приватизације је, између осталог, и резултат инволвираности међународних финансијских и донаторских организација као што су Светска Банка, USAID и друге, које финансирају поједине активности Агенције, захтевајући прецизну евиденцију наменског трошења средстава и примену строгих процедуралних стандарда при реализацији пројеката. Истовремено, те организације обезбеђују Агенцији техничку помоћ у контроли и евиденцији процеса.

Контрола преноса средстава на посебан рачун буџета је једноставна операција и обухвата контролу уплате средстава на ескроу рачун код комерцијалне банке, контролу преноса средстава финансијском саветнику на име провизије за успешно завршен посао и контролу преноса средстава са ескроу рачуна на рачун буџета.

Контрола реализације уговорних обавеза, које се односе на инвестиције у приватизованом предузећу, социјални програм и програм заштите животне средине, је далеко сложенија и подразумева обавезу стручних служби Агенције да стално прате реализацију уговора. Предмет контроле у овом случају није само наменска уплата одређеног новчаног износа, већ се она односи и на извор средстава и њихову употребу. Уколико је уговором одређено да се инвестициони програм финансира новим средствима купца, потребно је извршити контролу уплате тих средстава, проверити да ли је за те намене коришћен новчани ток предузећа, или су средства приспела по основу кредита одобреног самом предузећу или купцу, или из пословног прилива самог предузећа и сл.

Имајући у виду бројне аспекте контроле и њихову повезаност са финансијским пословањем, како купца тако и предузећа, уговори о продаји обухватају и обавезу купца капитала да у уговореним роковима (квартално, полугодишње или годишње), омогући ревизију реализације преузетих обавеза од стране Агенције или њеног саветника. Тиме се унапред одређују методи контроле и начин поступања у случају да се установи одступање од уговором преузетих обавеза у погледу износа средстава, њихове намене, динамике коришћења и сл. Као средство обезбеђења реализације уговорних обавеза инвестирања, социјалног програма и програма заштите животне средине може се уговорити банкарска гаранција. Ако је реч о гаранцији за програм инвестирања, уговором се обавезно предвиђа да активирање гаранције умањује пропорционално власнички удео купца, у име и за рачун Агенције за приватизацију, или неку другу државну институцију.

Напред, најкраће изнети преглед мера контроле, нема за циљ анализу њихове свеобухватности или ефикасности. Он представља методолошки приступ у покушају систематизације проблема као теме за наслов овог прилога. Са истим циљем, на крају, ваља указати и на сам пословни положај наших приватизованих привредних субјеката, на подлози уговора о њиховој продаји страним инвеститорима. Он чини основу будућности продатих трговачких друштава и елементе за каснију коначну оцену резултата приватизације. Чини се да је том сегменту потребно посветити посебну пажњу *de lege ferenda* и у нормативноправном смислу.

Описани државни и други механизми контроле и заштите интереса свих учесника у процесу приватизације (домаћи и страни инвеститори, држава, саветници и др.), не дотичу непосредно подручје мониторинга даље конкретне пословне судбине, правног, тржишног и економског положаја наших предузећа, која су по основу приватизације и продаје страним инвеститорима постала мешовита са страним и домаћим саставом капитала. Та област је код нас уређена домаћим општим изворима права и прописима трговинског карактера. У том смислу, упоредноправно

посматрано, наша правна регулатива у овој области припада типу комбинованог законодавства²⁶⁾.

При свему томе ваља имати у виду да сваки поједини пројекат ове врсте садржи сопствене специфичности у низу елемената: висина страног капитала у оснивачком фонду мешовитог трговачког друштва; процентуално учешће сувласника у праву управљања; делатност друштва; ефикасност рада органа управљања и органа власника; кадровска опремљеност предузећа; обављање спољнотрговинског и/или унутрашњег промета и многобројних других аспеката.

Како су досадашња сазнања у овој области још увек почетна, у сагледавању визије даљег развоја праксе на овом плану, могу бити од значаја поједина искуства у области традиционалних облика заједничких пословних подухвата наших предузећа са страним инвеститорима. Пажња стручне јавности и наша законска решења претежно се исцрпљују кроз визуру заштите права страних инвеститора, док се мање говори о аспектима осигурања од наступања пословних ризика који вребају наша трговачка друштва у односима са њима. Сматрамо да је потреба за анализом ефеката страних улагања на домаћу привреду нужна у контексту економских показатеља, али и са аспекта правних механизма реалне заштите и очувања имовинских и других интереса домаће привреде и њених привредних субјеката, свакако не на штету страних партнера. У том смислу, чини се да има простора за упуњавање законске регулативе у будућем Закону о трговачким друштвима. Полазећи од интереса како страних, тако и домаћих инвеститора, посебно је значајно доградити законодавна решења у материји која се, пре свега, тиче:

а) Заштите мањинских акционара.

б) Повреде правила о забрани клаузуле конкуренције.²⁷⁾

ц) Сукоба интереса о вођењу послова између матичног и зависног предузећа.

д) Забране клаузуле конфликтности интереса.²⁸⁾

е) Ништавости правних послова чији је предмет давање аванса или кредита, односно обезбеђење аванса или кредита од стране друштва са већ стеченим статусом члана ради стицања акција или удела у мешовитом друштву.

26. Упоредноправни национални системи у свету познају у основи три концепта регулативе својих субјеката са страним капиталом:

а) Специјално законодавство са свеобухватним кодексима (афричке државе, земље Јужне Америке и др. У том смислу је Канада изузетак, која као високоразвијена привреда припада овом систему);

б) Опште законодавство (нације са развијеном тржишном привредом - САД, Немачка, Француска, Енглеска) и

ц) Комбиновано законодавство (СЦГ и највећи број држава. Овом систему формално припада и Кина, која има преко 10.000 посебних прописа у области страних инвестиција, тако да се може говорити о систему специјалне законске регулативе уз примену општег националног законодавства).

27. Ова питања су сада регулисана чл. 92.; чл. 93.; чл. 244. и друге одговарајуће одредбе Закона о предузећима.

28. Видети чл. 93. Закона о предузећима.

ф) Забране ослобођења члана друштва обавезе да у целини или делимично, уплати уписани оснивачки капитал, као и забране одлагања извршења уговором преузетих обавеза у вези са тим.

г) Довођења зависног предузећа, од стране матичног, у положај да изврши за себе штетан правни посао или да на своју штету нешто учини или пропусти да учини, као и права зависног предузећа да захтева штету проузроковану по том основу.

х) Искључења члана из друштва када он не испуњава, или неуредно извршава уговором, као конститутивним актом, утврђене обавезе према друштву, као и из других оправданих разлога и др.²⁹⁾

Поред законске регулативе, која се примењује по територијалном принципу места седишта мешовитог друштва, у посебно значајним областима страних инвестиција које због свог обима и карактера залазе у државни интерес, сматрамо да је целисходно изградити одговарајуће механизме и поступак под којим би Влада Републике Србије, изузетно, могла закључивати тзв. „дијагоналне споразуме“ директно са страном компанијом. То би омогућило сусретну заштиту интереса, како страног инвеститора, тако и мешовитог трговачког друштва са страним капиталом, које је истовремено и порески обвезник државног буџета³⁰⁾.

---

29. Детаљније о потреби за изменама формалноправних решења у овој области видети: М. Васиљевић, Основна полазишта и начела Закона о привредним друштвима, „Право и привреда“, бр. 1-4/2004. стр.3-20.

30. Као акти уговорне природе, поменути споразуми су погодан инструмент приближавања режима пријема и заштите инвестиција између државе рецептора страног капитала и самог страног инвеститора, сагласно њиховим узајамним интересима у конкретној ситуацији („дијагонални уговори“, „државни уговори“). У вези са овим уговорима се поставља питање ком правном режиму они припадају: да ли унутрашњем или међународном праву. С једне стране се истиче пракса међународних судова, која стоји на становишту да сваки уговор у коме државе нису субјекти међународног јавног права, има своје изходиште у националном правном поретку. Међутим, са друге стране се подвлачи да међународно право не уређује само односе између држава, већ да је сфера његовог дејства проширена и на државне уговоре са далеко ширим предметом регулације, захваљујући чијој појави се развија нова грана права – међународно уговорно право. Видети арбитражне одлуке Арбитраже ИСС: „Техасо с. Либје“ од 19. 01. 1977. и „Аминולי с. Кoweit“ од 24. 03. 1982. О овоме и: А. Ђирић, Привредно-правни аспекти двадесетогодишњице сарадње Југоославије са СЕВ-ом, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 1985, стр. 197-212; Правни оквири заштите страних директних инвестиција, „Право и привреда“, бр. 5-8, 2002, стр. 475.

Prof. Aleksandar Ćirić, Ph.D
Faculty of Law, Niš

Globalization as the Ambiantal Precondition of Foreign Economics Exchange and Privatization

Summary

In the paper are presented the basic features of globalization process in the light of its influence on the controlled development of national economies and its further possible effects.

In the circumstances of globalization the content of legal norms is the reflection of political battle for predominant position in the different fields, including economy, finance, industry, social and military relations etc.

It is emphasized that present structural interrelation of world economy restricts the possibility for unilateral decision-making process of the particular states.

Having regards global relationships as the starting point, author in the second part of the paper deals with the mechanisms of state control regarding the privatization process, and with the importance of the legal regulation of foreign investments in that process as well. He specially underlines the high level of foreign investments' protection, and the need for serious fact-based consideration of privatized domestic enterprises' position and interests.

Key words: *globalization, foreign direct investment, privatization, the state's mechanisms of economic control, the position of privatized enterprises.*